

ERDEM (ARETE)

Turgut Özgüney

Antik Yunan'da bir şeyin yetkinliği anlamına gelirdi erdem. Kendine uygun olan işi yapana, kendine özgü işlevi yerine getirene *Arete*'si olan, yani yetkin olan, erdemli insan denirdi. Örneğin; bıçağın *Arete*'si iyi kesmektir, çünkü bıçak bu amaç için imal edilmiştir. İnsan söz konusu olduğunda erdem şu şekilde tanımlanır: “*İnsana özgü faaliyet türü, hareket, büyüme, üreme değildir, çünkü bunları başka hayvan türleri de gerçekleştirir. İnsanın erdemi, akli en yüksek düzeyde kullanmasından ve geliştirmesinden oluşur.*” Erdem terimini felsefeye sokan, “her varlığın kendine özgü fonksiyonunu en iyi biçimde yerine getirme” anlamına gelen erdem sözcüğünü insan ve insanın etkinlikleri için kullanan Sokrates olmuştur. Bu bağlamda Sokrates'e göre erdem, insanın kendisine özgü ve uygun olanı gerçekleştirmesidir.

Platon için insan ruhu üç kısımdan oluşur:

- 1- Alt düzeydeki iştahların ruhu, alt karın bölgesinde yer alır. İlkesi akılsızlık ve dünya arzularıdır. Erdemi ise ılımlılıktır (ölçülülüktür).
- 2- Diyaframda yer alan yüreğin ilkesi öfke, erdemi ise yürekliliktir (cesaret).
- 3- Baş kısmında yer alan ölümsüz tin; ilkesi akıl yürütme ve erdemi bilgeliktir.

Üç parçanın ayrı ayrı erdemleri *bilgelik–cesaret–ölçülülük* olup bunlar gerçekleştikten sonra, üç parçadan meydana gelen bütünün ahenk içinde olması hali de *adalet* erdemine karşılık gelir. Söz konusu dört erdem Antik Yunan Kültürü'nde *Kardinal Erdemleri* olarak bilinir.

Aristoteles, erdem ahlâkının düşünce tarihindeki en önemli temsilcisidir. Aristoteles erdemleri ahlâki ve dianoetik erdemler olarak ikiye ayırmıştır:

- 1- Ahlâki Erdemler: Adalet, cesaret, ölçülülük, cömertlik, dostluk gibi... İki aşırı uç arasındaki doğru ortayı bulmaktan meydana gelen erdemlerdir.
- 2- Dianoetik Erdemler (Bilgelik Erdemleri): Entelektüel faaliyete bağlı olan ve şeylerin niçin olduklarını anlamak ve keşfetmekle belirlenen erdemlerdir. Bu erdemler teorik bilgelik ya da “*Sophia*” ile belirlenen erdemlerdir.

Konu olarak en yüksek nesnelere yönelmişlerdir. Metafiziğin konularını ele alan, doğa bilimleri ve matematikle uğraşmanın sonucu olan bu erdemler ahlâki erdemlerden daha üstündürler, çünkü gerçek mutluluğu meydana getirirler. Başka bir deyişle, dianoetik ya da “Entelektüel Erdemler” en yüksek erdemlerdir, çünkü insanın en yüksek yetisi olan akıl ve aklın da en yüksek faaliyeti olan *tefekkür* ya da “Kuramsal Temaşa”ya dayanırlar. Bu tür etkinlik herhangi bir bedensel faaliyetten daha uzun sürer. Filozof, kendisine en fazla yeten kişidir. Dolayısıyla, onun entelektüel faaliyeti ve erdemleri her şeyden önce gelir. Bu tür etkinlik ve erdemler başka bir amaç için değil, sadece kendileri için istenirler.

Sokrates'in öğrencisi Kinik Okulu'nun kurucusu Antisthenes'e göre (M.Ö. 440–366) erdem, ruhun sarsılmaz ilkesidir (*Ataraxia*). Erdem ve mutluluk birdir. Erdem insanı özgür kılan biricik

şeydir. Erdem insanı dünyadaki değişimlerden bağımsız hale getirir. İnsanın mutlu olması için erdemden başka hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

“İnsanı alın yazısının elinden kurtaracak olan şey sadece bilgelik (Phronesis) ve erdemdir (Arete).”

Zenginlik, güzellik, şan, şeref hepsi birer kuruntudur. Bilgelik insanın kendini bunlardan kurtarmasıdır.

Haz, çoğunluğun en değerli saydığı şeydir. Haz tutku haline gelince, insan isteklerinin kölesi olur. Hazzın karşısına çalışıp didinmeyi, zahmet ve sıkıntıyı koymalıyız, çünkü yalnızca çalışma insanı erdemli yapar. Çalışmayla insan özgür olur. Haz, acının bitmesinden başka bir şey değildir. Acıyı bilmeden hazza erişilemez.

Erdem öğrenilebilir, ama bu eğitim hiç de entelektüel değildir. Sözle öğretilemez, alıştırmaya ve çalışmalarla buna erişilebilir. İstenen çaba herhangi bir çaba değil, akılla yönetilen çabadır. Yaşama değer katan biricik şey *akıl*'dir.

Tanrı'ya erişmek için bir tek yol vardır: O da sadece erdemdir (Arete).

Bilgelik insanı Tanrı'ya dost yapar. Sunularla değil, erdemle saygı gösterilir.

Modern felsefe de ilk çağ felsefesinin meydana getirdiği erdem anlayışını kabul eder: *“İnsani bir özellik, insana özgü yetkinlik.”*

Örneğin, Spinoza'ya göre insanla ilgili bir nitelik olan erdem, salt insanın kendi doğasına özgü yasalarla anlaşılıp bilinebilir. İnsanın özü ya da doğasıdır.

Kant, erdem ahlâkına karşı ödev ahlâkını savunur. Kant'a göre erdem, insanın içinde bulunabileceği her türlü ahlâki durum, çeşitli ahlâki durumlar içinde mücadele veren ahlâki niyet olarak tanımlanmıştır.